

Hra Soumagnova, která se dostává českému čtenáři do rukou v tomto knižním vydání, přešla po prknech Národního divadla právě jednou, na počátku ledna tohoto roku, aby byla ihned pochována censurou. Příští mesiáš není básnické veledílo, ale jest hra dobrého zrna uměleckého i ideového a divadlo opravdu nadprůměrné; i zasloužil si rozhodně lepšího údělu, než kterého se mu na jevišti dostalo. Vydává-li se tedy dnes knižně, opravuje se jen nedostatečně jeho nespravedlivý osud. Bylo by velmi snadné rozebrati kriticky Mesiáše a vytknouti jeho slabiny a vady; nesnadnější jest rozpoznati jeho opravdovou sílu v básnické koncepci i v dramatickém výrazu, a proto buď jim věnováno několik vět.

Soumagnův Mesiáš vyvřel z veliké bídové: z vědomí, že dnešní člověk, vystřízlivělý a rozčarovaný z životních ilusí, ducha hloubavého, ale i rouhačsky odbojného, rozbíjí všechny bohy, které sám stvořil v dějinném vývoji. — A přece není uspokojen tímto procesem ničivým. Čeká boha, hledá boha nového, chce stvořiti boha nového, aby unesl život jinak nevýslovně pustý a marný. Chce stvořiti nové náboženství, které by odpovídalo době, ale nemá sil k tomu. Nitro jeho jest neplodné; není s ten ohromný úkol, a není s něj přirozeně, protože je to úkol ne pro jednotlivce, nýbrž pro nové společnosti, nová kolektiva, nové hromady a zástupy lidské.

Soumagnův Příští mesiáš jest zčásti parodie staré tvorby náboženské, zčásti pamflet na slabošské titánství moderního

14 človíčka. Tam, kde se zjevují Davidovi Kellersteinovi božstva i bohové minulosti, aby naposledy se sebe sami strhali aureolu a pocuchali si nejen tógy, nýbrž i vlasy, tam Soumagne přenáší do grotesknosti a parodie slavnou jednu kapitolu Flaubertova Pokušení sv. Antonína, jíž říkám pro sebe „Soumrak bohů“. Dílo vynalezené duší lidskou jest bůh, zrobené a zhuštěné z jejích pudů ne právě nejčistších — tak praví zde Soumagne. A neřekl ovšem nic zbrusu nového; kolik duchů od Giordana Bruna, Voltaira a Diderota až do Renana a Nietzscheho nepovědělo to před ním? To jest tedy rub medaile. Ale má i líc. A ani k té není slepý Soumagne — důkaz, že jest dramatik opravdový, že cítí a vystihuje dvojklannost a dvojkořennost všeho lidského. A ta líc jest v tom, že duch lidský přesto hledá nového boha, nového mesiáše; žije v něm touha tvorby náboženské; bez ní cítí se necelým a zmrzačeným. Po stopách věšteg starozákonných hledá rouhač Kellerstein zaslíbeného mesiáše mezi svými druhy, hosty špinavé židovské krčmy varšavské, aby ho naposledy našel — v sobě; neboť jen na něho hodí se úplně všechna slova dávných předpovědí a náznaků. Mimochodem řečeno: byl to tuším Höfding, který ukázal, jak tvorba náboženská více než každá tvorba jiná děje se v tradičních formách minulostných; v Příštím mesiáši je to šťastně zpoetisováno. Nalezl tedy mladý židovský vzbouřenec, který ve světě ztratil boha svých otců, nového mesiáše v sobě. Ale neví si — a zde jest nová, vyšší sféra ironie Soumagnovy, která unikla, pokud vím, úplně naší dramatické kritice — se svým nálezem rady. Býti bohem jest těžké řemeslo. Má stvořiti nové náboženství — toho si žádají od něho jeho všichni druhové — náš ubohý nový mesiáš David Kellerstein. „Jsem bůh, a mám vystavět ohromnou budovu náboženství.“ Ale to jest něco ještě mnohem strašnějšího než úkol, který mu byl uložen kdysi ve snu, když ležel v tyfových horečkách v nemocnici. „Zdalo se mi, že mám vystavět samojediný obrovskou budovu... Ze všech stran mne obklopovaly hromady kamení, hory cementu, vrchy trámů. Rány bičem zdůrazňovaly daný rozkaz. Počal jsem tedy tu

15 nemožnou práci. Podařilo se mi postavit lešení a cosi nebo kdosi zničil hned ten nepatrný kus práce. Když jsem se probudil, trásl jsem se zimou v peřinách zvlhlých mým vychladlým potem...“ A podle toho dopadnou také řády, zákony, příkazy, rady, které dává svým zoufalým druhům. „Řekni, co jest nám činiti?“ „Věřte.“ „V co?“ „Povím vám to.“ „A pak?“ „Milujte.“ „Co?“ „Řeknu vám to.“ „A to je vše?“ „Doufejte.“ „V co?“ „Řeknu vám to.“ „Co?“ „To ještě sám nevím. Milujte celý svět. Věřte všemu. Doufejte, v co chcete. Někdy jindy to povím určitěji...“ Vypadá to jako rouhání, ale jest to vpravdě krvavá sebeironie tzv. volného člověka, který domnívá se, že strásl se sebe všechna pouta mravní i rozumová. Nemohoucnost a nejistota jsou poslední slova takového člověka.

Hra Soumagnova byla u nás vykřičena za čiré rouhačství. Soudím, že neprávem; to domnělé rouhačství jest jí jen prostředkem k hlubšímu účelu: k analýze té ubohé a žalostné duše človíčka — také moderního...

Censura, která se stala v našem případě nástrojem politického stranictví a politické zaujatosti, ukřivdila zcela patrně Soumagnovi a kompromitovala se i před tváří ciziny. Namítne se mně snad, že censura jest nutna ve věcech divadelních a že není možno se bez ní obejít. Ano, jest nutna, ale *censura jiného rázu*: censura umělecká. A o tu jest v Národním divadle postaráno s dostatek. Lektor, dramaturg, šéf činohry, ředitel, intendant, mnohočlenný poradní sbor spisovatelský... ti všichni mají právo veta, soudí-li, že hra jest nehodna naší první scény zemské. Ti všichni vykonávají vpravdě i mravnostní censuru kusu divadelního. Ale vykonávají ji jako vzdělání poučení odborníci literární, kteří vědí, že nemůže býti nic nízkého a odporného, nic nemravného a zvrhlého v nijakém *uměleckém* díle usilujícím o opravdovou tvorbu básnickou a myšlenkovou. Kdežto censor policejní jest politický úředník, který nemá ke své funkci nijakého *vnitřního* oprávnění a nijaké *vnitřní* legitimace; funkcionář, ne osobnost; zřízenec státní moci bez kritické soudnosti i bez zodpovědnosti. Zavrhně-li takovou hru někdo

16 z odborníků výše jmenovaných, nese za to i zodpovědnost: jest přece osobnost literární; kdežto odsudek censora policejního jest projev nezodpovědné anonymity, která kryje stejně dobře zákon jako zvůli. . .

V Právu lidu zdvihl rukavici, vrženou v tomto případě v líc tvorbě básnické, sám autor, který právem užasl nad tím, že pohoršení budí v husitských Čechách hra, která bez závady a s úspěchem byla hrána v katolické Belgii a odměněna tam cenou Akademie bruselské. A redaktor téhož listu p. E. Vachek uspořádal anketu, v níž se většina spisovatelstva českého postavila na stanovisko autorovo. Ale byl to protest pouze platonický. Českých politických kruhů nijak nevzrušil: vždyť jde „jen“ o umění, „jen“ o literaturu, „jen“ o právo na tvorbu, a to jsou lapálie pro koaliční polobohy, kteří mají jinými, mnohem konkrétnějšími starostmi těžkou hlavu. Papírové blesky dohřměly a konfiskační praxe jde svou cestou, hodnou moderních „husitských“ Čech: po Soumagnovi konfiskuje Lemonniera, kterého si může každý vzdělaný Čech přečíst neokleštěného ve francouzském originále. . . Připomíná mně to *rakouskou persekuci* nezávislého tisku českého v devadesátých letech minulého století: Tolstého Kreutzerova sonáta byla konfiskována v českém vydání v Sokolově Vzdělavací bibliotéce, zatím co totéž dílo bylo vyloženo u knihkupce a každému přístupno v několika kerém vydání německém.

Namítne se mně snad, že se ještě nikdy nepodařilo cenzuře udupati velké a silné dílo básnické nebo filosofické, že mu v mnohých případech byla dokonce reklamou. To jest pravda; ale nemenší pravda jest, že takovéto šikany poškozují přesto těžce autora a znechucují jej. Veleď literárních ovšem nic neumělí, ta mohou konečně i čekat: přes ně nemůže se přejít k dennímu pořádku, — ale díla menší hodnoty — a z nich jest Příští mesíáš — nemohou takto plýtvati časem, zvláště ne dnes, kdy vývoj literární řítí se kupředu tempem opravdu překotným, neznámým předtím. Co jest nového dnes, co může působiti s velkou intenzitou dnes, nebude nové za pět let: pobledne, bude

17 zastíněno výtvyry mladšími. Bismarck byl člověk železný, auto-krat od hlavy k patě, a přece dovedl schýliti svou šíji před uměním, před tvorbou. „Dal-li někomu Bůh talent,“ řekl, „žádná policie na světě nemá práva mu jej konfiskovati.“ Nevěděl ovšem o pražské z šestého roku Republiky československé. . .